

Список використаних джерел

1. Акімова Л.Н. Психологія сексуальності: Навч. пос. / Л.Н.Акімова. – Одеса: СМІЛ, 2005. – 198 с.
2. Васильченко Г.С. Любов, брак, сексуальне партнерство / Г.С.Васильченко, Ю.А.Решетняк. – М., 1990.
3. Діденко С.Л. Психологія сексуальності та сексуальних стосунків / С.Л.Діденко. – К.: Арістей, 2003. – 312 с.
4. Зимбардо Ф. Застенчивість – що это таке и как с ней справляється / Ф.Зимбардо. – СПб.: Питер-Пресс, 1996.
5. Клейн Л.С. Другая любовь: Природа человека и гомосексуальность / Л.С.Клейн. – СПб., 2000.
6. Лоуэн А. Любовь и оргазм / А.Лоуэн. – М.: Прогресс, 1998.
7. Лоуэн А. Язык тела / А.Лоуэн. – Ростов н/Д: Феникс, 1998.
8. Остен Дж. Любовь и дружба / Дж.Остен. – М.: Текст, 2004.
9. Старович Л. Партнерский секс / Л.Старович. – М., 1990.
10. Фуко М. Історія сексуальності. – Т.3. Плекання себе / Пер. з франц. – Харків: Око, 2000.
11. Штарке К. Любовь и сексуальность до 30 лет / К.Штарке, В.Фридрих. – М., 1991.

Article deals with the issue of responsible sexual behavior. On the basis of psychological research literature to the analysis of research and theoretical and practical contribution of individual authors in a scientific-theoretical and practical base for the formation of responsible sexual behavior.

Key words: sexuality, sexual behavior, responsible sexual behavior, youth.

Отримано: 24.02.2011

УДК 159.923.2-051

Н.О. Антонова

ТЕМПЕРАМЕНТАЛЬНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ГОТОВНОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СТУДЕНТІВ ПСИХОЛОГІЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ

Дослідження, що було проведене за допомогою авторських психодіагностичних процедур, спрямоване на вивчення особливостей взаємозв'язку між темпераментальними властивостями особистості студентів психологічних факультетів (сила, активність) та рівнем їх

готовності до професійної діяльності. Отримані результати показали, що більш важливою для професійної діяльності психолога є така характеристика, як “активність”, однак, найбільш оптимальним можна визнати поєднання високої сили і високої активності, тобто сангвінічний тип темпераменту.

Ключові слова: темперамент, сила, активність, готовність до професійної діяльності, ідентичність, мотивація.

Исследование, проведенное с помощью авторских психодиагностических процедур, направлено на изучение особенностей взаимосвязи между темпераментальными свойствами личности студентов психологических факультетов (сила, активность) и уровнем их готовности к профессиональной деятельности. Полученные результаты показали, что более важной для профессиональной деятельности психолога является такая характеристика как “активность”, однако, наиболее оптимальным можно признать сочетание высокой силы и высокой активности, то есть сангвинический тип темперамента.

Ключевые слова: темперамент, сила, активность, готовность к профессиональной деятельности, идентичность, мотивация.

Сучасний стан розвитку українського суспільства пред’являє до роботи професіоналів, а отже, і до роботи вищих навчальних закладів, зайнятих їх підготовкою, принципово нові вимоги. Однак зв’язок між навчальними закладами і сферою діяльності їхніх випускників не завжди виявляється надійним. Молодому фахівцеві потрібно, як правило, ще чимало часу, щоб адаптуватися до умов професійної діяльності, що свідчить про необхідність ґрунтовного перегляду існуючої сьогодні практики організації процесу професійної підготовки у ВНЗ.

Одним із критеріїв професійного розвитку суб’єкта виступає рівень його *готовності* до професійної діяльності, у своєму діяльнісному (рівень трудової продуктивності, надійності і т.п.) і суб’єктивному (рівень задоволеності конкретною працею) вираженні. Ми розуміємо *готовність* як цілісне психічне утворення, що представляє собою інтеріорізований у свідомості процес професійної діяльності, і виявляється на *особистісному рівні* (системою спеціальних здібностей і професійно важливих якостей), на *психофізіологічному рівні* (в якості особливого психічного стану налаштованості, змобілізованості, впевненості, що актуалізується у певних умовах) та на *ціннісно-смысловому рівні* у вигляді установки (специфічного стану свідомості, який відображає ціннісно-особистісне ставлення “до себе в професії”, а саме до відповідності між такими складовими, як біологічні, соціальні й духовні потреби людини; фізичні й психологічні її можливості; вимоги актуальної ситуації професійної діяльності чи професійного розвитку).

У багатьох дослідженнях (Є.О.Клімов, Є.А.Ільїн, А.К.Маркова, А.Я.Ніконова, І.І.Резвицький, В.Д.Шадриков та ін.) вказується, що готовність до професійної діяльності в значній мірі залежить від індивідуальних особливостей людини. Наприклад, особливості нейродинаміки є базою для цілого ряду професійно важливих якостей – емоційної стійкості, тривожності, схильності до ризику, і, навіть, самооцінки. Так, слабкість нервових процесів породжує підвищену тривожність, емоційну нестабільність, знижену активність і т.д. Восіб з дуже високими показниками сили нервової системи підвищена вірогідність формування негнучкої, неадекватно завищеної самооцінки.

Метою даного дослідження є визначення темпераментальних детермінант готовності до професійної діяльності у студентів психологічних факультетів ВНЗ.

Ґрунтуючись на концепції І.П.Павлова про типи вищої нервової діяльності і частково поділяючи погляди В.С.Мерліна, Б.М.Теплова, В.М.Русалова, Г.Айзенка, Я.Стреляу, Е.А.Голубової та ін., під *темпераментальними властивостями особистості* ми розуміємо такі параметри психічної активності людини, що обумовлені вродженими властивостями її нервової системи (інтенсивність/слабкість, рухливість/інертність та стійкість/лабільність протікання психічних процесів). В якості основних темпераментальних властивостей ми виділяємо:

- *силу*, яка характеризує здатність людини витримувати довготривалий та інтенсивний вплив різних факторів, а також чинити спротив негативному впливу зовнішнього середовища (резистентність), що виявляється у тривалому зберіганні високої ефективності діяльності в складних умовах, у врівноваженості, емоційній та поведінковій стійкості, здатності до саморегуляції, тобто, у надійності, ретельності й витривалості при виконанні діяльності;
- *активність*, яка характеризує загальний рівень енергетичного потенціалу, що виявляється в інтенсивності та частоті дій, у швидкості і темпі діяльності, в силі прагнень, бажань, установок; в широті і різноманітності реакцій, в ініціативності, здатності до швидкого пристосування при зміні ситуації (тобто до адаптації), у готовності і прагненні до взаємодії з новими об'єктами і явищами.

Ми також передбачаємо, що їх поєднання дає підстави говорити про *тип темпераменту*, що може бути зіставлений із традиційною класифікацією: сильний активний тип (сангвінік); сильний пасивний тип (флегматик); слабкий активний тип (холерик); слабкий пасивний тип (меланхолік).

З метою визначення рівня прояву виділених нами темпераментальних властивостей особистості у студентів-психологів ми використовували авторську *“Методику дослідження темпераментальних властивостей особистості”*, що являє собою опитувальник (40 тверджень), у склад якого включені дві діагностичні шкали: **“А”** – сила і **“В”** – активність.

Досліджуваним надається така *інструкція*: “Позначте на бланку знаком **“+”** ті твердження, що найбільш точно характеризують Вашу поведінку, діяльність, властивості особистості та звички у спілкуванні з оточуючими людьми. Якщо не можете з упевненістю сказати, чи притаманна Вам та чи інша характеристика, згадайте те, яким Ви були у дитинстві, або ж вашу першу мимовільну реакцію у складних, напружених ситуаціях життя”.

Обробка результатів: “Підрахуйте кількість знаків **“+”** у першій горизонталі бланку (непарні твердження) і запишіть результат в клітинці біля букви **“А”** (шкала **“сила”**). Потім підрахуйте кількість позитивних відповідей у другій горизонталі (парні твердження) і зафіксуйте отриманий результат в клітинці біля букви **“В”** (шкала **“активність”**). Визначте рівень отриманих показників: 15-20 балів – високий рівень; 6-14 балів – середній рівень; 0-5 балів – низький рівень”.

Визначення типу темпераменту відбувається на основі співвідношення вираженості (або рівня) вищезазначених показників.

Традиційні типи:

- холерик: **А** (сила) – низький рівень, **В** (активність) – високий рівень;
- сангвінік: **А** (сила) – високий рівень, **В** (активність) – високий рівень;
- флегматик: **А** (сила) – високий рівень, **В** (активність) – низький рівень;
- меланхолік: **А** (сила) – низький рівень, **В** (активність) – низький рівень.

Змішані типи:

- (холерик + Сангвінік): **А** – середній рівень, **В** – високий рівень;
- (флегматик + Меланхолік): **А** – середній рівень, **В** – низький рівень;
- (холерик + Меланхолік): **А** – низький рівень, **В** – середній рівень;
- (сангвінік + Флегматик): **А** – високий рівень, **В** – середній рівень.

Всі інші варіанти співвідношення показників можуть бути віднесені до *невизначеного типу* темпераменту. Для цього випадку

в методиці передбачена спеціальна процедура, за допомогою якої можна встановити, до якого з традиційних типів він ближче: “Знайдіть точку у системі координат, що відповідає отриманим Вами показникам за шкалами “сила” (позначте її на осі А) і “активність” (позначте її на осі В). Далі, через точку на осі А проведіть лінію, паралельну осі В, а через точку, позначену на осі В, проведіть лінію, паралельну осі А. Точка, в якій перетнуться ці лінії і буде кінцевим результатом. Зверніть увагу на те, у якому квадраті розташована ця точка: якщо Ви потратили у правий верхній квадрат, то найближчий Вам тип – сангвінік, лівий верхній квадрат – флегматик, правий нижній квадрат – холерик, лівий нижній квадрат – меланхолік”.

Якщо немає змоги скористатися системою координат, можна провести *якісний аналіз* отриманих показників. Для цього: “Зверніть увагу на показник за шкалою “сила”. Якщо він не перевищує позначки “9 балів” (0-9 балів) – ви холерик або меланхолік. Для з’ясування цього подивіться на показник за шкалою “активність”. Якщо він знаходиться у діапазоні від 10 до 20 балів – Ви холерик, якщо ж він нижчий за 10 балів (0-9 балів) – Ви меланхолік. Якщо ж Ваш показник за шкалою “сила” складає від 10 до 20 балів, – Ви флегматик або сангвінік. Для визначення цього знов-таки дивіться на показник за шкалою “активність”. Якщо він знаходиться у діапазоні від 10 до 20 балів – Ви сангвінік, якщо ж він нижчий за 10 балів (0-9 балів) – Ви флегматик”.

Опитувальник визначення темпераментальних властивостей особистості був розроблений нами на основі методик Я.Стреляу, В.М.Русалова (ОСТ) і Г.Айзенка (EPQ). Валідність перевірялася шляхом зіставлення отриманих результатів з результатами за цими ж методиками. Були знайдені значущі коефіцієнти кореляції (за Бравайсом — Пірсоном) від 0,507 до 0,794 при $p < 0,01$. Так, показники за шкалою “сила” значущо позитивно корелюють з показниками сили процесів збудження ($r = 0,507$) та силою процесів гальмування ($r = 0,648$) за методикою Я.Стреляу і негативно корелюють із показниками нейротизму ($r = -0,794$) за методикою Г.Айзенка. Показники за шкалою “активність” позитивно корелюють із силою процесів збудження ($r = 0,699$) і рівнем рухливості нервових процесів ($r = 0,789$) за методикою Я.Стреляу; з енергійністю, пластичністю і темпом за методикою ОСТ ($r =$ від 0,509 до 0,708) та негативно корелюють з показниками інтроверсії ($r = -0,689$) за методикою EPQ. Ретестова надійність опитувальника вимірювалась за допомогою його повторного використання з часовим інтервалом у три місяці. Коефіцієнти кореляції Пірсона виявились значущими при $p < 0,001$ й знаходились у межах від

0,789 до 0,834. Внутрішня узгодженість методики визначалася за допомогою кореляційного аналізу між показниками усередині методики. Результати показали, що виділені показники є достатньо самостійними по відношенню один до одного ($r = 0,386$ при $p < 0,01$).

З метою визначення загального рівня готовності до професійної діяльності нами використовувався метод аналізу документів (академічних журналів), а також комплекс із п'яти авторських методик, що були докладно описані у попередніх публікаціях: “Комплексна методика структурно-типологічної діагностики психологічної готовності до професійної діяльності психолога (ПГПД)”, “Діагностика професійної ідентичності студентів-психологів”, “Спрямованість на професійну самореалізацію”, “Задоволеність обраною професією” та “Мотивація досягнення професійного успіху”.

Виходячи із концептуальних положень про те, що: 1) готовність є цілісним психічним утворенням (тобто її підструктури (психофізіологічна, психологічна і ціннісно-смілова) знаходяться у нерозривній єдності; 2) основою готовності до професійної діяльності є професійна зрілість, що складається із професійної мотивації, професійної ідентичності і набутого професійного досвіду (в якості критерію якого на етапі навчання у ВНЗ ми розглядаємо рівень академічної успішності студента); 3) психофізіологічна готовність (готовність як психофізіологічний стан, що актуалізується у певних умовах) тісно пов'язана із професійною ідентичністю, а ціннісно-смілова готовність (установка) – із професійною мотивацією суб'єкта професійного розвитку чи професійної діяльності. Ми вважаємо, що *готовність як цілісне утворення можна розглядати поєднавши показники психологічної готовності і професійної зрілості*, тобто результати за методиками “ПГПД”, “Діагностика професійної ідентичності студентів-психологів”, “Професійна мотивація” (що є поєднанням методик “Спрямованість на професійну самореалізацію”, “Задоволеність обраною професією” і “Мотивація досягнення професійного успіху”) та показники академічної успішності студента.

Показники академічної успішності (для розрахунків нами були використані середньоарифметичні бали, отримані при узагальненні показників успішності з усіх навчальних дисциплін, тобто рейтинг студента) можна привести у відповідність із показниками інших методик у такий спосіб:

Середній бал (за КМС)	ECTS	Національна оцінка	Рівень академічної успішності
90-100	A	відмінно	високий
75-89	BC	добре	середній
60-74	DE	задовільно	низький

Для зручності поєднання показників з метою виявлення загального рівня готовності до професійної діяльності ми привели їх до однієї градації. Для цього, показник “рівень” за кожною методикою (а також показники академічної успішності) був переведений у бали таким чином: високий рівень – 3 бали, середній – 2 бали, низький – 1 бал.

Далі об’єднання показників відбувалося у такий спосіб:

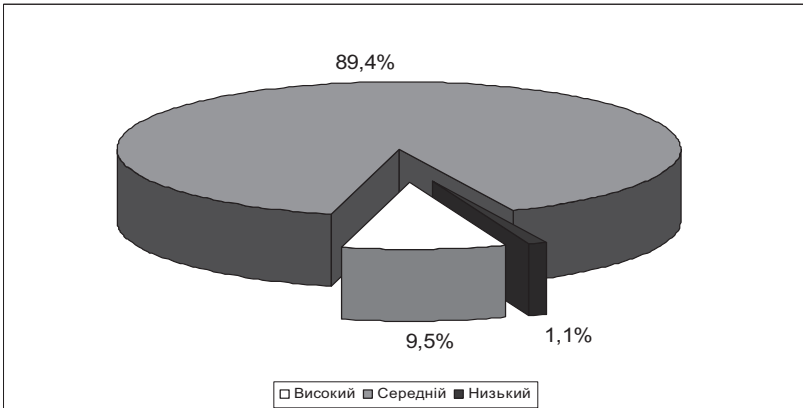
1) для визначення *рівня професійної зрілості* поєднувалися (складалися) показники за методиками дослідження професійної мотивації, професійної ідентичності та показники академічної успішності. Сума балів знов переводилася в показник “рівень”: 3-4 бали – низький рівень професійної зрілості; 5-7 балів – середній; 8-9 балів – високий рівень професійної зрілості.

2) для визначення *рівня готовності до професійної діяльності* до попереднього результату (показник професійної зрілості (у балах)) додавався показник рівня психологічної готовності (також переведений у 3-бальну шкалу). Отримана сума знов переводилася у показник “рівень”: 4-6 балів – низький рівень; 7-9 балів – середній; 10-12 балів – високий рівень професійної готовності.

В експериментальному дослідженні, що було спрямоване на вивчення особливостей взаємозв’язку між темпераментальними властивостями особистості студентів-психологів та рівнем їх готовності до професійної діяльності, взяли участь студенти 3, 4 і 5 курсів (денної і заочної форми навчання) психологічних факультетів Слов’янського державного педагогічного університету (м.Слов’янськ), Донецького інституту соціальної освіти (ДІСО) (м.Донецьк), Донецького інституту ринку та соціальної політики (м.Донецьк), Бердянського державного педагогічного університету (м.Бердянськ), Миколаївського державного університету імені В.О.Сухомлинського (м.Миколаїв), Одеського національного університету імені І.І.Мечникова (м.Одеса) і Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна (м.Харків). Загальна кількість досліджуваних – 967 осіб.

Результати, отримані за допомогою методики ПГПД, показали, що більшість студентів-психологів (89,4%) мають середній рівень психологічної готовності (серед студентів денного відділення таких досліджуваних 92,2%, заочного – 85,4%), порівняно більше високих показників виявлено серед студентів заочного відділення (13,3%).

Серед студентів 3-го курсу (незалежно від форми навчання) 94,5% мають середній рівень психологічної готовності, на 4 курсі таких студентів – 74,5%, а на 5 курсі – 95,1%. Порівняно більше високих показників (23,4%) серед студентів 4-го курсу.

Рис. 1. Загальна кількість досліджуваних (у %) із різним рівнем психологічної готовності до професійної діяльності психолога

Аналіз показників розвитку структурних компонентів ПГПД показав, що найкраще розвинутими у майбутніх психологів є такі професійно важливі якості і здібності, як автономність, інтегрованість ціннісно-мотиваційної сфери, адекватність самооцінки, прагнення до пізнання та саморозвитку, навчальність, цілеспрямованість, наполегливість, соціальний інтелект та комунікативні здібності.

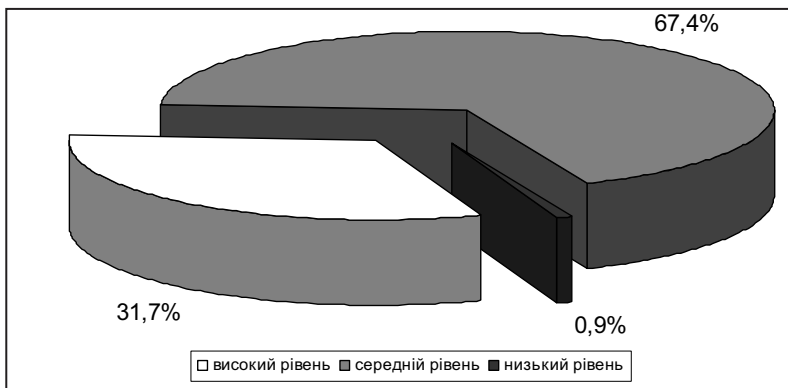
Найменш розвинутими виявилися інтернальність, гуманістична спрямованість, загальні здібності, вербальна креативність, здатність до самоорганізації, прийняття інших.

Аналіз, проведений за t-критерієм Стьюдента, дозволив виявити значущі відмінності між групами студентів III і V курсу за шкалою “прагнення до пізнання та саморозвитку” (4,241), а також між групами студентів IV і V курсів за такими показниками: “автономність” (4,409), “прагнення до пізнання та саморозвитку” (4,315), “успішність професійного навчання, навчальність” (3,528), “здатність до саморегуляції” (4,187), “здатність до самоорганізації” (4,133), “комунікативні здібності” (2,977), “прийняття інших” (4,386), “соціальний інтелект” (2,084), “особистісна готовність (ОГ)” (2,961), “когнітивно-операціональна готовність (КОГ)” (2,829), “емоційно-вольова готовність (ЕВГ)” (2,869), “інтерактивна готовність (ІГ)” (2,684), “ПГПД” (3,577).

Результати, отримані за методиками “Спрямованість на професійну самореалізацію”, “Задоволеність обраною професією” та “Мотивація досягнення професійного успіху”, а також процедура

загального висновку, дозволили встановити, що більшість студентів-психологів мають середній рівень професійної мотивації (67,4%). Але, диференційований аналіз показав, що серед студентів заочного відділення значно більше високих показників (48,8%), ніж серед студентів денного відділення (19,9%). Серед студентів різних курсів (незалежно від форми навчання) найбільша кількість високих показників зафіксована у групі студентів 5 курсу (40,9%), а найменша – серед студентів III курсу (23,8%).

Рис. 2. Загальна кількість досліджуваних (у %) із різним рівнем професійної мотивації

Таблиця 1

Кількість студентів із різним рівнем розвитку показників професійної мотивації

Показники професійної мотивації	Кількість досліджуваних у %		
	Вис.рів.	Сер.рів.	Низ.рів.
Спрямованість на професійну самореалізацію	32,2	63,9	3,9
Задоволеність обраною професією	42,6	54,8	2,6
Мотивація досягнення професійного успіху	26,5	69,2	4,3

Дослідження показників професійної ідентичності показало, що більшість студентів психологічних факультетів ВНЗ мають середній рівень професійної ідентичності (55,7%). Але, диференційований аналіз виявив, що серед студентів заочного відділення більшість мають високі показники загального рівня професійної ідентичності (54,6%). Серед студентів різних курсів (незалежно від форми навчання) найбільша кількість високих показників зафіксована у групі студентів V курсу (46,7%), а найменша – серед студентів III курсу (38,4%).

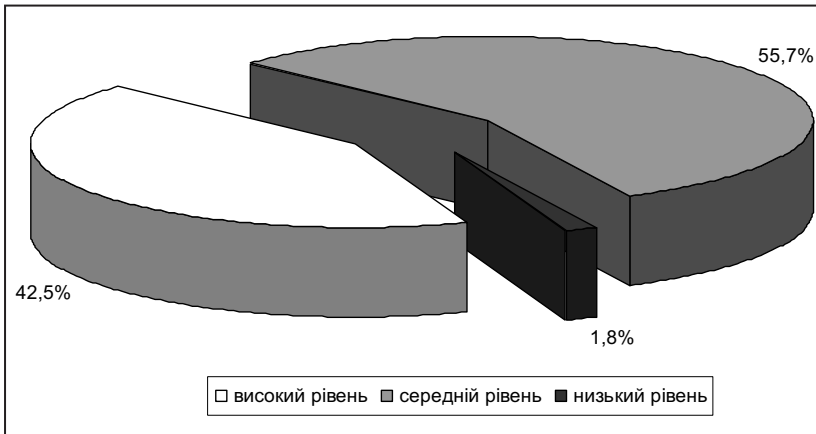

Рис. 3. Загальна кількість досліджуваних (у %) із різним рівнем професійної ідентичності

Таблиця 2

Кількість студентів із різним рівнем розвитку показників професійної ідентичності

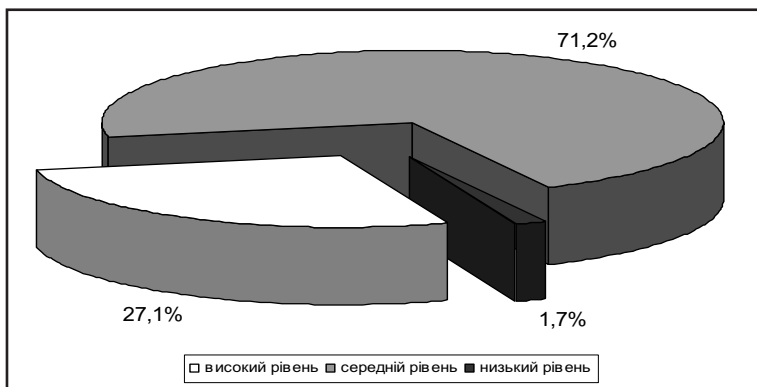
Показники професійної ідентичності	Кількість досліджуваних у %		
	Вис.рів.	Сер.рів.	Низ.рів.
Усвідомленість	40,6	55,3	4,1
Сформованість	43,4	48,8	7,8
Прийняття	68,1	29,2	2,7
Мотиваційний компонент	48,9	49,3	1,8
Когнітивний компонент	53,4	45,7	0,9
Конативний компонент	73,1	24,2	2,7
Афективний компонент	29,7	67,6	2,7

З таблиці 2 видно, що серед показників професійної ідентичності найбільш високого рівня у наших досліджуваних досягає прийняття, а серед компонентів найбільш вираженими є когнітивний і конативний компоненти.

Диференційований аналіз рівня розвитку показників професійної ідентичності показав, що студенти III курсу відрізняються порівняно більшою кількістю високих показників розвитку афективного компонента (36,1%), студенти IV курсу – більшою кількістю високих показників прийняття (88,6%) та конативного компонента професійної ідентичності (88,6%), а студенти V курсу – порівняно більшою кількістю високих показників усвідомлення (58,1%), сформованості (66,1%), мотиваційного (50,1%) та

когнітивного компонента професійної ідентичності (74,2%). Студенти заочного відділення мають більш високі значення усіх показників, порівняно із студентами денного відділення.

Аналіз, проведений за t-критерієм Стьюдента, дозволив виявити значущі відмінності між групами студентів денного та заочного відділень за усіма показниками, крім когнітивного компоненту професійної ідентичності, а також між групами студентів III і IV курсу за показниками прийняття (4,265) та конативним компонентом професійної ідентичності (4,151).

Рис. 4. Загальна кількість досліджуваних (у %) із різним рівнем готовності до професійної діяльності психолога (ГПД)

Узагальнення описаних експериментальних даних дозволило визначити, що більшість майбутніх психологів (71,2%) мають середній рівень готовності до професійної діяльності. Диференційований аналіз показав, що серед студентів заочного відділення порівняно більше респондентів з високим рівнем готовності (44,1%), ніж серед студентів денного відділення. Порівняльний аналіз між курсами (незалежно від форми навчання) виявив, що готовність до професійної діяльності різко зростає від III до IV курсу, а потім дещо знижується на V курсі.

Дослідження темпераментальних властивостей особистості студентів-психологів дало змогу визначити, що більшість (65,5%) наших респондентів мають сангвінічний тип темпераменту, а найменш представленим серед студентів-психологів виявився меланхолічний тип (5,3%). Диференційований аналіз показав, що студенти різних форм навчання майже не відрізняються за співвідношенням типів темпераменту. Серед студентів різних курсів спостерігається приблизно така сама картина, але представників

холеричного темпераменту дещо більше на III курсі, меланхолічного – на IV, а флегматичного – на V курсі.

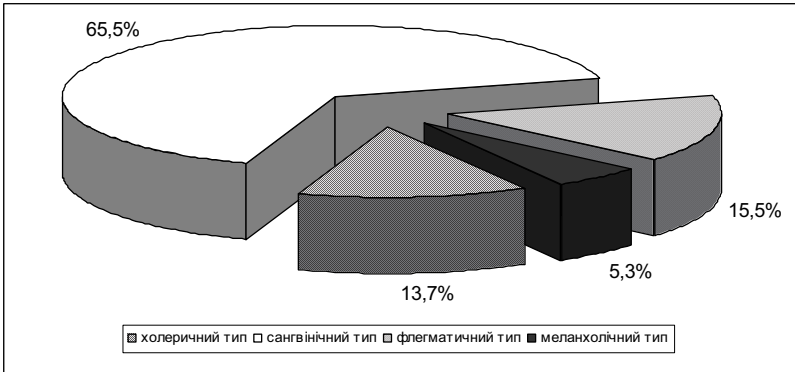

Рис. 5. Загальна кількість досліджуваних (у %) із різним типом темпераменту

Диференційований аналіз рівня розвитку показників темпераментальних властивостей, проведений серед студентів різних курсів та форм навчання, показав, що студенти IV курсу відрізняються більшою кількістю високих показників за шкалою “активність” (45,1%), а студенти V курсу – більшою кількістю високих показників за шкалою “сила” (45,3%). Студенти денного відділення відрізняються від заочників більшою кількістю високих показників за обома шкалами.

Таблиця 3

Кількість студентів із різним рівнем розвитку темпераментальних властивостей

Показники темпераментальних властивостей	Кількість досліджуваних у %		
	Вис.рів.	Сер.рів.	Низ.рів.
Сила (А)	37,9	56,8	5,3
Активність (В)	38,8	54,4	6,8

З метою встановлення зв'язку між темпераментальними властивостями особистості наших досліджуваних та основними показниками готовності до професійної діяльності психолога (“психологічна готовність (ПГПД)”, “професійна зрілість”, “готовність до професійної діяльності (ГПД)”), ми порівняли рівень розвитку цих показників у групах студентів із різним рівнем вираженості темпераментальних властивостей та різним типом темпераменту.

Проведений аналіз показав несподівані результати: значна кількість високих показників психологічної готовності спосте-

рігається у групах студентів із низьким рівнем сили (27,2%), низьким рівнем активності (28,6%), а також серед представників меланхолічного темпераменту (36,4%). З показниками професійної зрілості і готовності не все так однозначно, але, якщо казати про найбільшу кількість високих показників (наприклад, вище 30%), то така кількість високих показників професійної зрілості спостерігається серед студентів із низькими показниками сили (30,2%), а відповідна кількість високих показників готовності (ГПД) зафіксована у групах студентів із середніми показниками сили (30,3%), середніми показниками активності (31,1%) та серед представників флегматичного (31,3%) і меланхолічного темпераменту (36,4%).

Інший ракурс аналізу, тобто аналіз темпераментальних властивостей студентів із різним рівнем ГПД дозволив встановити, що високих показників за шкалою “сила”, хоч і не багато, але все ж таки більше серед студентів із низьким рівнем готовності (43,5%, порівняно із 33,9%), а от високих показників за шкалою “активність” значно більше у групі студентів з високим рівнем готовності до професійної діяльності психолога (30,6%, порівняно із 4,3%). Також було встановлено, що низьких показників за шкалою “активність” значно більше серед студентів з низьким рівнем ГПД.

Аналіз за типами показав, що сангвініків значно більше серед студентів з високим рівнем готовності до професійної діяльності (71,1%), а у групі студентів з низьким рівнем ГПД переважають флегматики (43,5%).

Отже, можна констатувати, що найбільш оптимальним для професійної діяльності психолога є поєднання високої сили, що характеризує здатність людини витримувати довготривалий та інтенсивний вплив різних факторів, а також чинити спротив негативному впливу зовнішнього середовища (резистентність), та активності, тобто сангвінічний тип темпераменту. Однак, зважаючи на неоднозначність отриманих результатів, є підстави говорити про необхідність додаткових досліджень заявленої проблеми.

Список використаних джерел

1. Ананьев Б.Г. Избранные психологические труды: В 2 т. / Б.Г. Ананьев. – М.: Педагогика, 1980. – Т.1.
2. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания / Б.Г. Ананьев. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1969.
3. Антонова Г.П. О соотношении индивидуальных различий в мыслительной деятельности школьников и особенностей их

- высшей нервной деятельности / Г.П.Антонова // Вопросы психологии. – М., 1967. – № 1. – С. 49-61.
4. Антонова И.П. Индивидуально-типологичний компонент навчальності молодших школярів / І.П.Антонова// Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України. –Т.5. – Вип.7. – Київ, 2007. – С. 3-13.
  5. Выготский Л.С. Психология / Л.С.Выготский. – М.: Изд-во ЭКСМО-ПРЕС, 2000. – 320 с.
  6. Голубева Э.А. Способности, личность и индивидуальность / Э.А.Голубева. – М.: Феникс, 2005. – 512 с.
  7. Голубева Э.А. Способность к обучению и темперамент / Э.А.Голубева. – М., 2005.
  8. Ильин Е.П. Психология индивидуальных различий / Е.П.Ильин. – СПб.: ПИТЕР, 2004. – 701 с.
  9. Кадыров Б.Р. Склонности и их индивидуально-природные предпосылки: Дисс. ... докт. психол. наук. – М., 1990.
  10. Левитов Н. Д. Психология характера / Н. Д.Левитов. – М.: Просвещение, 1969.
  11. Мерлин В.С. Некоторые принципы психологической характеристики свойств темперамента // Экспериментальные исследования личности и темперамента / В.С.Мерлин. – Пермь, 1971.
  12. Мерлин В.С. Равноценность свойств общего типа нервной системы и принцип компенсации / В.С.Мерлин // Психология и психофизиология индивидуальных различий. – М.: Педагогика, 1977. – С. 124-130.
  13. Мерлин В.С. Темперамент как фактор трудовой деятельности / В.С.Мерлин // Очерк теории темперамента. – Пермь, 1973. – С. 148-167.
  14. Моросонина В.И. Регуляторные аспекты экстраверсии и нейротизма: новый взгляд /В.И.Моросонина, Е.М.Коноз // Вопросы психологии, 2001. – №2. – С.59-73.
  15. Небылицын В.Д. Избранные психологические труды / В.Д.Небылицын. – М.: Педагогика, 1990. – 405 с.
  16. Небылицын В.Д. Основные свойства нервной системы человека / В.Д.Небылицын. – М.: Просвещение, 1966.
  17. Небылицын В.Д. Темперамент / В.Д.Небылицын// Психофизиологические исследования индивидуальных различий. – М.: Наука, 1976.
  18. Павлов И.П. Полное собрание сочинений/ И.П.Павлов. – М.-Л., 1951. – Т. III. – Кн. 2.

19. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии/ С.Л.Рубинштейн. – СПб.: Питер, 2001. – 705 с.
20. Русалов В.М. Биологические основы индивидуально-психологических различий / В.М.Русалов. – М.: Наука, 1979.
21. Русалов В.М. О взаимоотношении свойств темперамента и эффективности индивидуальной и совместной деятельности / В.М.Русалов // Психологический журнал. – 1982. – № 6.
22. Русалов В.М. О природе темперамента и его месте в структуре индивидуальных свойств человека / В.М.Русалов // Вопросы психологии. – 1985. – № 1.
23. Стреляу Я. Роль темперамента в психическом развитии/ Я. Стреляу; пер. с польского / Общ. ред. И.В.Равич-Щербо. – М.: Прогресс, 1982. – 231 с.
24. Стреляу Я. Индивидуальный стиль деятельности и сила нервной системы / Я.Стреляу, А.Краевский// Психофизиологические особенности становления профессионала. – М., 1974. – С. 170-186.
25. Теплов Б.М. Психофизиология индивидуальных различий. Избранные труды: В 2 т. / Б.М.Теплов. – М.: Педагогика, 1985.
26. Типологические особенности высшей нервной деятельности человека / Под ред. Б.М.Теплова. – М.: Изд-во АПН РСФСР, 1956-1967.

The present study, conducted by the copyright psychodiagnostic procedures, aims to study the features of the relationship between temperamental personality traits of students of the psychological faculties (force, activity) and their level of preparedness for professional work. The results showed that the more important for the professional psychologist is such a characterization as “activity”, however, the best you can accept a combination of high strength and high activity, ie the sanguine temperament type.

Keywords: temperament, strength, activity, commitment to the profession, identity and motivation.

Отримано: 2.03.2011